

УДК 021:005.21

DOI: 10.36273/2076-9555.2024.2(331).3-10

Микола Сенченко,

директор Книжкової палати України, професор,

e-mail: director@ukrbook.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7445-5185>**Майбутнє книги чи книга майбутнього?**

У статті віддзеркалено роздуми автора щодо майбутнього паперової й електронної книг, книгорозповсюдження та бібліотек у цифрову добу.

Присвятивши діяльності у сфері інформаційно-комп'ютерних технологій, бібліотечної галузі та книжкової індустрії майже 50 років, автор робить спробу визначити перспективи видавничої справи та запрошує усіх причетних до створення й розповсюдження книги висловити своє бачення її майбутнього.

Ключові слова: книга; книговидання; книгорозповсюдження; бібліотека; форсайт; паперова книга; е-книга; технологія "принт-он-деманд"; майбутнє бібліотек

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток інформаційних технологій потребує футуристичних прогнозів для різних галузей. Аналіз бачення того, як розвиватимуться книжкова індустрія та бібліотечна сфера, становить основу стратегічного планування для їхніх учасників. Зміна ролі книги в житті суспільстві, її збереження як основного джерела знань та емоційних відкриттів у майбутньому — теми постійних дискусій у професійній спільноті. Поширена думка, що друкована книга стане предметом колекціонування, а видавнича активність повністю перейде в електронний формат.

Як зміниться технологія книговидання? Якою стане інфраструктура читання в майбутньому? Як вплинуть на книговидання штучний інтелект та інші інновації? Чи зміниться роль бібліотек? Сьогодні у професійному середовищі потребують відповідей на ці запитання.

Мета статті — на основі аналізу сучасного стану книжкової індустрії визначити шляхи подальшого розвитку галузі, а також роль бібліотек і читання в житті суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження. З огляду на невинну еволюцію часу, постає запитання: що буде з майбутнім книги або як книга вплине на майбутнє? На межі епох людство дедалі чіткіше відчуває, що час летить швидше, порушуючи усталене уявлення про його хід. Цю динаміку зумовлено багатьма чинниками, насамперед парадигмальними змінами. Нове розуміння темпів технологічного прогресу, стрімке поширення знань і здатність сучасного людства сприймати навколишній світ формують реальність сьогодення. Полікультурність, інновації та полістилістика замінюють традиційні культурні образи. Комунікативність, що ґрунтувалася на емпіриці та виваженості, поступається місцем

віртуальності, ексклюзивності та динамічності, а монолітні структури суспільства відступають перед процесами самоорганізації.

У наш час пересічна людина живе в мульти-всесвіті: одночасно споживає інформацію з різноманітних медіа, коментує, спілкується в соціальних мережах, переглядає відео, слухає аудіо, користується електронною поштою та месенджерами. Увага стає цінністю, яка розсіюється на поверхове зближення з різноманітним інформації. Фахівці вирізняють дві глобальні проблеми сучасності: поширення *кліпового мислення* та дефіцит *емпатії*, що призводить до ізоляції.

Останні три десятиліття позначені найважливішими для людства технологічними революціями: поява інтернету та мобільних пристроїв. Сьогодні майже кожен може створювати й споживати контент. Наступний великий стрибок — штучний інтелект (ШІ). Ця інновація суттєво змінить економіку та, ймовірно, світ загалом. Упродовж наступних 20—30 років автоматизуватимуться всі можливі сфери діяльності. Праця втратить усталений зміст, тоді як одним із ключових завдань стане пошук сенсу. Водночас в умовах стрімких змін книга залишиться одним із найвагоміших складників сучасного світу, невичерпним джерелом знань, головним духовним і культурним артефактом людської цивілізації, надійним супутником емоційного відпочинку, і поки немає нічого, спроможного її замінити.

Форсайт-проекти

Хоча ритм і зміст сучасного життя визначають технології, книга виконує набагато важливішу місію, аніж суто зберігання знань. Вона пов'язує різні епохи й парадигми та дає змогу створювати форсайт-проекти для переходу культури до нових принципів.

Термін "форсайт" вперше вжив письменник-фантаст Г. Веллс на початку 1930-х рр. на позначення нової спеціальності — "професорів передбачення", які шукали шляхи оптимального застосування майбутніх технологій. У світі форсайт активно розвивався впродовж другої половини минулого століття.

Форсайт відрізняється від традиційного прогнозування тим, що дає змогу не лише передбачати, а й конструювати бажане майбутнє. Нині у провідних країнах світу форсайт використовують для розроблення стратегій у всіх сферах — від соціальних програм до позиціонування на світовій арені. Для цього застосовують різноманітні методи, що охоплюють аналіз статистики, соціології, економіки та математики.

Водночас для передбачення несподіваних змін майбутнього слід також враховувати креативність і творчий підхід. Важливим складником процесу форсайту є взаємодія зацікавлених сторін: держави, бізнесу, науки та суспільства. Спільне обговорення допомагає визначити оптимальні сценарії майбутнього для кожної сторони, а комбінація різних методів — розробити стратегію розвитку, що передбачає майбутнє.

У світі, де швидкість змін безпосередньо впливає на вектор розвитку, план-маршрут стає головним інструментом досягнення мети у будь-якій сфері. Він об'єднує технології, перспективні продукти, ринки й стратегічні заходи на часовій шкалі, створюючи основу для майбутнього.

У сфері книг і бібліотек чимало прикладів цікавих форсайтів з усього світу. Наприклад, у довгостроковому японському прогнозі на 2010 р. було розглянуто перспективність електронних книг, котрі називали "пристроєм для читання книг, газет та іншого контенту в реальному часі". Ці форсайти передбачали стрімке зростання кількості електронних книг упродовж наступних років.

Проекти досліджень у різних країнах зосереджено і на майбутньому бібліотек. Наприклад, австралійські фахівці вивчають можливості перетворення бібліотечних установ на антикафе чи сховища інформації для бізнесу.

В Україні поки що немає великих проєктів, які допомогли б спрогнозувати майбутнє бібліотек і книг з урахуванням специфіки життя й розвитку нашого суспільства.

У сучасному світі, де люди споживають інформацію з різних джерел, слід брати до уваги кілька тенденцій. По-перше, це *стискування інформації*, оскільки споживачі прагнуть мати швидкий доступ до інформації. Окрім того, важливою є *соціальність*, адже користувачі хочуть обговорювати прочитане та ділитися

враженнями з іншими. Майбутнє належить контенту, який щонайповніше забезпечуватиме потреби читачів і буде зручним у споживанні.

Майбутнє книги: форма, що змінюється, чи прощання з епохою Гутенберга

У сучасних реаліях книга переживає еволюцію, перетворюючись із традиційного формату тексту й ілюстрацій на складний гіпертекстовий об'єкт, що поєднує текст, гіпертекст і цифровий простір, який активно взаємодіє з читачем. Гібридне видання з елементами театралізації та QR-кодами розширює межі звичайного читання та робить книгу, крім джерела знань, мультимедійним досвідом.

Масштабне застосування штучного інтелекту в галузі книговидавництва сприяє тому, що процес створення та розповсюдження видань стає ефективнішим і доступнішим, а фах письменника — популярнішим. Нині автор може видати рукопис у кілька натискань, а ШІ активно використовують для створення ілюстрацій, обкладинок і добору контенту. Хоча нині багато технологічних операцій можна автоматизувати, творчий потенціал залишається невіддільним елементом успіху.

Книга є не лише продуктом, а й ключем до нових сенсів і можливостей, що віддзеркалює сучасні тенденції в літературі, становить основу екосистемного розвитку культури й мистецтва. В океані інформації книга слугує надійним маяком і відрізняється від інформаційного шуму чи стислих постів соцмереж ґрунтовністю та глибиною опрацювання й викладу матеріалу, вищим рівнем довіри. Вона не лише містить інформацію, а й створює платформу для розуміння та спілкування.

Роль видавця як куратора сенсів і контекстів важлива для підтримки діяльності інтелектуально й духовно розвиненої спільноти. Створення місць для обговорення й розуміння важливих тем допомагає налагодити та розширити соціальні зв'язки і сприяє розвитку культури.

За допомогою гібридизації та новітніх технологій книга збереже роль каталізатора соціокультурного розвитку, посилюючи вплив на гуманітарні та виробничо-управлінські сфери. Вона може стати інструментом для транслявання ідей на рівень державного управління, сприяючи активному впливу на суспільство та розвиткові нових індустрій.

Попри широкі можливості читання за допомогою електронних пристроїв, паперова книга не зникне повністю. Вона може зазнати трансформації, але матиме цінність і значення, хоча водночас актуалізуватиметься питання екологічних наслідків використання паперу.

Чи існуватиме сучасний формат книги?

Нині поширена думка, що з розвитком технологій книга, підготовлена редактором і верстальником, втратить актуальність — її замінить текст, доступний через ключові слова чи систему пошуку. Здається, й справді, за сучасного стану технологій посередники зайві, але читач все одно потребує гіда у хаосі текстів. Цю роль можуть успішно виконувати працівники бібліотек.

Книга існуватиме завжди, адже бажання людини здобувати нові знання, пізнавати нові світи є рушієм до самореалізації та вдосконалення. Наразі книга дістає новий статус, і ця ситуація нагадує початок ХХ ст., коли запевняли, що кіно знищить театр. Проте театр і досі живий, лише став трохи елітарнішим.

Окремі експерти вважають, що паперова книга перетвориться на сувенір чи предмет колекції. У приватних зібраннях зберігатимуть видання з автографами, унікальні й подарункові книги, тоді як звичайні тексти завжди можна буде знайти в інтернеті, тобто саме колекційні видання цінуватимуть, зберігатимуть і передаватимуть нащадкам.

В Європі книгу спочатку видають у недорогому кишеньковому форматі, а якщо вона стає бестселером, то випускають дорожче видання. Ця практика ефективна для електронних книг, адже дає змогу суттєво скоротити витрати видавництва. У такій системі електронні книги стають індикатором та фільтром для творів, націлених на комерційний успіх, тому є ймовірність, що белетристика вийде з традиційного ринку.

Останніми роками прибутки у видавничій сфері не вражають, друкована книга стає менш популярною, а отже може змінити усталену роль і припинити бути товаром. Видавці намагаються боротися з піратством, але це не збільшить обсяги продажу. Щоб змінити ситуацію, потрібно шукати нові формати.

Проблеми майбутнього читача

Упродовж останніх п'яти—шести років поняття "читач" поступово змінюється на "споживач", що спричиняє певні виклики й невизначеності, відмінні від інших проблем, наприклад, піратства.

Сучасний світ насичений "медіафастфудом", котрий швидко руйнує увагу та мозок. Довжина текстів, які людина сприймає, корелює зі здатністю утримувати увагу. Читання книги стає новою формою медитації, котра допомагає зануритися у глибоке розмірковування та рефлексію.

У реаліях сьогодення роль читача переосмислюється в контексті технологічних змін у

книговиданні й агрегації цифрової літератури. Читання на папері порівнюють із читанням на електронних пристроях, і виявляється, що перший варіант має переваги та забезпечує точніше й глибше розуміння тексту [1].

Ці новації також впливають на низку професій, дотичних до видання книг, змушуючи переглянути формат діяльності, шукати нових шляхів фінансування та інвестицій.

Отже, не лише читацький досвід зазнає змін — переосмислюються традиційні процеси видання книг, викликаючи широкі дискусії серед професіоналів і споживачів.

Глобальна криза посередників

З розвитком інтернету та інформаційних технологій автор може створити акаунт, сторінку, блог у мережевому просторі й миттєво поділитися думками чи творами з читачами. Здається, фах видавця, редактора, книгорозповсюджувача та бібліотекаря втрачає актуальність, і для збереження цієї системи посередників потрібна змістовна та якісно оформлена книга, яку читатимуть, зберігатимуть і передаватимуть нащадкам.

Протягом минулих століть між читачем і літературою стояли численні фільтри, які не зникли й досі. Комерційні платформи доступу до електронних книг відсікають непрофесійні твори та обмежують кількість доступних книг. Проте сайти, що дозволяють самостійно публікувати тексти, налічують сотні тисяч популярних у мережі авторів: їх активно читають, критикують чи хвалять — там немає жодних фільтрів. Якщо такий ресурс комерціалізувати, створити можливість для придбання книг, то ця хвиля "змие" професійних письменників, редакторів, видавців. Вплинути на процес можна лише одним перевіреним методом — продовжувати писати художньо довершені та змістовно глибокі твори. Зрештою читач "переросте" початкові захоплення й прагнучиме якісної літератури.

"Принт-он-деманд" — друк на вимогу

Книга — це масив інформації, що призначена для навчання, виховання, розваги й доступна широкому колу читачів. Якщо прийняти таке визначення, то стає неважливо, йдеться про пергамент, друкарський папір чи електронний носій.

Електронні книги допомагають розв'язати важливе функціональне завдання бібліотек: наповнювати скарбниці знань контентом, не збільшуючи паперову масу на полицях. Водночас друкована книга залишається цікавою та живою, вона не зникне. Наприклад, якби кожна обласна наукова бібліотека використовувала модель

"принт-он-демад" (print-on-demand), то хоча б частково розв'язала проблему доступу регіонів до друкованих видань.

Умови, за яких середній наклад українських видань становить 0,5 тис. пр., роблять економічно вигідним використання способу "принт-он-демад", що дасть змогу заощадити ресурси та розширити читацьку аудиторію. Це унікальна видавнича технологія, за якої книги друкують тільки за наявності замовлення. Її переваги очевидні:

- оптимальна для молодих авторів, які хочуть надрукувати невеликий наклад;

- випуск малих накладів дешевший, і автору не доведеться платити за всю технологію видання книги, а лише за друк;

- можливість надрукувати рідкісні книги чи журнали, яких уже немає в продажу;

- чудова нагода для автора подарувати книги близьким, надрукувавши кілька примірників свого твору;

- гнучке керування обмеженим бюджетом за допомогою різноманітних параметрів, як-от формат книги, обкладинка, папір і кількість примірників.

Для книгарень ця модель також приваблива. Використовуючи друк на вимогу, можна оптимізувати запаси літератури на складах і заощадити на логістиці, доповнюючи асортимент лише за потребою.

Кілька років тому окремі видавництва стали практикувати повернення до комерційного обігу видань, тираж яких вже було розпродано. Книгарні уклали договори з видавництвами, отримували макети чи книги та додавали їх до свого асортименту. Для замовлення потрібні були лише зображення обкладинки, анотація, рубризатор, технічні дані та ISBN. Коли замовлення надходило, видавці мали 48 годин, щоб виготовити книгу та доставити її до крамниці.

Поступово до цього проєкту приєднувалися автори, які не змогли знайти видавця. Поширилися й співпраця з викладачами університетів, які мали власні видавництва, проте були обмежені в ресурсах.

Технологія "принт-он-демад" дає змогу видавництвам, бібліотекам та авторам отримати необхідну книгу в друкованому форматі, а в разі потреби — і в електронному.

Інноваційні технології ведуть у невідоме майбутнє, проте незаперечною залишається констатація: ані видавець, ані бібліотекар, ані книгорозповсюджувач не можуть працювати автономно. Наша мета — просувати книги та підтримувати читання, тому маємо працювати над майбутнім разом.

Книгарні

Експерти передбачають, що книжкові крамниці змінять призначення та перетворяться на центри інтелектуальних вражень і місця для придбання паперових книг як подарунків чи предметів колекції. У первинному форматі ці торговельні заклади, найімовірніше, поступово втраять актуальність, проте збережуться й стануть популярними як місця зустрічей однодумців та спільного проведення дозвілля, як своєрідні книжкові клуби, що дають змогу навчатися та розважатися. Розвиватимуться нові формати книг, наприклад, тактильні видання з ароматами та феромонами, а також книги з емоційними компонентами. Зростатиме інтерес до імерсивних технологій — повного або часткового занурення у віртуальний світ чи поєднання реального та віртуального просторів. Імерсивні технології також називають технологіями розширеної реальності. До їх списку входить віртуальна (AR) і доповнена (VR) реальності, які дають змогу швидко перемикатися між різними форматами. Уже стає можливим проведення виставок обкладинок, макетів та ілюстрацій, що сприятиме підвищенню цінності книг як об'єктів мистецтва.

Набуває популярності новий тренд — підписні паперові сервіси, завдяки яким читач може щомісячно отримувати книгу, котра відповідає його інтересам, з можливістю повернення. Особиста добірка книг у будь-яких форматах та обкладинках, а також з різними технічними особливостями, стане доступною завдяки персоналізації та відповідним технологіям.

Паперова книга, через стійкість у часі та цивілізаційному розвитку, має більшу цінність порівняно з цифровими виданнями. Варто зауважити про зростання популярності блокчейну¹ та технологій NFT². Це найсучасніші тенденції у світі криптовалют, що дають змогу володіти унікальними цифровими предметами, як-от твори мистецтва, музики чи предмети колекціонування, допомагають залучати співавторів і розподіляти прибутки, а також створювати специфічні цифрові продукти.

Прискорений обмін інформацією спричиняє зростання накладів бестселерів, і стартовий тираж у мільйон примірників стає стандартом. Це неодмінно вплине на економіку галузі.

Звісно, є ризики. Паперова книга стає дорожчою, а великий асортимент розпорошує увагу

¹ Розподілена база даних, що зберігає впорядкований ланцюжок записів (так званих блоків), який постійно довшас [3].

² Невзаємозамінні токени, або NFT, — це одиниця даних у цифровій книзі, що називається блокчейном, де кожен NFT може представляти унікальний цифровий елемент, і тому є невзаємозамінним [4].

користувачів. Щоб допомагати читачам знаходити потрібні видання, слід розробити рекомендаційні сервіси. Також є загроза втрати талановитих авторів через конкуренцію з іншими сферами, тому важливо зробити професію письменника привабливою і у творчому, і у фінансовому вимірах. І, безумовно, є серйозний ризик того, що книгарні зникнуть через тиск інтернет-ритейлу та високу орендну плату. Важливо підтримувати книжкові крамниці, насамперед на державному рівні, оскільки вони відіграють важливу роль у доборі, популяризації та реалізації нових видань.

Що буде з бібліотеками?

Бібліотеки, без сумніву, залишаться, оскільки мають значний інформаційний ресурс, яким активно послуговуються мільйони читачів. Бібліотекарі, крім того, мають унікальну організаторську силу, оптимізм, здатність до праці в сучасних умовах та адаптації до новітніх технологій. Натомість бібліотеки, що виконують лише функції сховища книг, втратять актуальність, адже зберігання літератури вже не є основним завданням цих установ. Бібліотеки поступово трансформуються в інформаційні центри, осередки впровадження технологічних інновацій, культурного та інтелектуального розвитку, місця, де можна спокійно й продуктивно провести час, насолодитися творами літератури, здобути нові знання чи розважитися.

Бібліотека — одна з найдавніших інституцій, що прагнула до впорядкування, збереження та поширення знань. Вона є живою й рухливою, оскільки швидко реагує на потреби суспільства та змінюється разом із ним. З появою інтернету читальні зали бібліотек перетворюються на креативні простори, місця для проведення зустрічей з авторами, кіносеансів, концертів, лекцій, конференцій та інших культурних подій.

Книга мала і має непересічний вплив на мислення, культуру й поступ людства та впливатиме на ці процеси й надалі. Ймовірно, що з часом друкована книга може стати елітарним мистецтвом, однак бібліотека залишиться місцем для творчості, спілкування, навчання та проведення культурних заходів. Її роль виявляється особливо значущою в періоди соціальної напруги, коли суспільство потребує духовної терапії та розуміння.

Книга та бібліотека — це не лише артефакти культури, а й живі соціальні явища, які вже тисячоліття співіснують і трансформуються разом із людством. Історія цивілізації була б іншою без винаходу Гутенберга та друкованих листівок Мартіна Лютера, які змінили світогляд і направили розвиток соціуму.

У сучасному світі також спостерігаємо подібні зміни, але на іншому рівні цивілізаційного поступу. Поява інтернету докорінно змінила спосіб життя та взаємодію суспільства, а також вплинула на культурні та освітні системи. Проте навіть за умов широкого впровадження новітніх технологій потреба у книзі, читанні та бібліотеках залишається актуальною, адже жага нових знань століттями спонукає людство до саморозвитку.

Сучасні тенденції до зменшення кількості відвідувачів у бібліотеках і читальних залах, зниження популярності домашніх книжкових зібрань є лише частиною та наслідком технологічного розвитку цивілізації. Читання набуло нових форм, стало більш доступним і візуалізованим, але його місія та значення не зникли, а лише трансформувалися в нинішніх реаліях.

У наш час суспільство стикається з численними викликами, технологічний прогрес динамізував майже всі аспекти життя, водночас залишаючи людині ті самі 24 години на добу. У цьому контексті роль книги як духовного дороговказу може видатися менш ваговою, але це, як зазначалося, лише одна з ознак сучасності.

Хоча окремі економісти прогнозують, що фах бібліотекаря зникне, а замість нього з'являться нові професії з іншими назвами та компетенціями, проте його мета залишається незмінною — забезпечення інтелектуальних, духовних та естетичних потреб суспільства.

Еволюція книги

У пошуках відповідей на питання про майбутнє книг і бібліотек, відбуваються цікаві дискусії з письменниками, видавцями та бібліотекарями. Сучасний світ переживає епоху стрімкого розвитку технологій, що змінює способи збирання, споживання та зберігання інформації. Проте серед цієї бурхливої течії важливо не забувати про культурне значення книги, яка є носієм знань і витвором мистецтва.

Справді, темпи технологічного розвитку часто випереджають оновлення в організаційних процесах книжкової галузі. Модернізація відбувається, але головна проблема полягає в тому, що культурний контент "дозріває" повільніше, ніж способи його споживання. Процес творення книги залежить від індивідуальних можливостей автора та не піддається швидкій технологічній трансформації.

Книга взаємодіє з читачем та іншими формами мистецтва й комунікації, утворюючи цілісну культурну систему. Вона є ядром, навколо якого розвиваються нові форми взаємодії, наприклад

кіно, мультимедіа, радіо та інші. Вибір між традиційним і цифровим форматами залежатиме від особистих уподобань та способу споживання інформації.

Кілька десятиліть тому комп'ютер і принтер сприймали як модерні винаходи, а рукописний текст — як архаїзм. Тепер знову спостерігаємо зростання інтересу до рукотворних видів творчості, тому книга майбутнього, напевно, поєднуватиме традиційні та інноваційні форми, що відповідатимуть потребам і вподобанням нащадків.

У книжковій справі те саме стосується й друкованого видання. Разом із візуальними враженнями тактильність збільшує чутливе сприйняття, книги також мають аромат свого часу. До того ж не варто забувати, що споживання цифрових форматів обмежено енергоресурсами.

Книга живе та спонукає видавців відповідати на сучасні виклики: як налагодити культурні й технологічні процеси максимально ефективно та без шкоди для людини. Насамперед потрібно залучати в галузь талановитих авторів, редакторів, перекладачів. Це ключовий чинник успіху. Там, де працюють талановиті професіонали, цифровий формат стрімко розвивається. Головні процеси насамперед залежать від учасників галузі, і це принципово впливає на конфігурацію ринку.

Надзвичайно важливою є ефективна технологія вибору книг. Потрібно розробити якнайбільше інструментів, що допоможуть читачеві орієнтуватись у видавничому потоці, оскільки книговидавництво — це галузь із найбільшим асортиментом на ринку.

Використання штучного інтелекту, проведення експериментів, прискорення виробничих процесів у видавництвах, підтримка книгарень, підвищення рівня компетенції у створенні складних інтелектуальних продуктів — це важливі кроки для розвитку галузі.

Для розв'язання численних проблем сучасні видавництва створюють лабораторії великих даних, працюють зі штучним інтелектом, експериментують із різними форматами, запускають проекти NFT, розробляють технології вибору та розвивають таланти в підшефних університетах, організовують конференції для авторів й різноманітні заходи для співробітників.

А. Ейнштейн зауважував: "Єдина по-справжньому цінна річ — це інтуїція. Уява важливіша за знання. Знання обмежене. Уява охоплює все". Проте визначальну перспективу світу книг формує не лише уява, а й наукове пізнання. Наукова діяльність, експертиза, комунікації та творчість — це основні напрями досліджень. Нині до процесів формування майбутнього при-

вертають увагу не лише науковці, а й широкі кола людей, особливо важливу роль у цьому процесі відіграють письменники-фантасти.

Ймовірно, варто написати книгу про майбутнє книги та бібліотек. Граючи з уявою, малюючи образи й контури перспектив, можемо перенести задумане в реальне життя, тому так важливо дібрати тон того, що чекає за горизонтом.

Поміж глобальних трендів виокремимо цифровізацію, що веде людство у світ, максимально віддалений від фізичної й тактильної реальності; гібридизацію — збереження фізичного світу з додаванням цифрових сервісів і можливостей; позацифрове суспільство, яке залишається далеко від столиць і має своїх прибічників. Кожен із нас має орієнтуватися в тому, в який із цих світів інвестувати свої духовні та енергетичні ресурси.

Смартфон уже став частиною цифрового ескелета, наступний крок — кіборгізація людини на рівні ментального тіла й соціокультурної сфери.

Слід констатувати й наявність цифрового розширення, з яким люди стикаються в повсякденному житті. Соціальні мережі стали не лише платформою, а частиною ідентичності індивіда, віддзеркалюючи його обличчя, ім'я, "я" та "моє", межу між якими дедалі важче розрізнити.

На думку експертів, ерзац сьогодення замінює природні продукти, електронна книга — друковану, а пластик — дерево. Ніхто не заперечує користь пластику, але слід розуміти, що натуральний матеріал має більше можливостей для сприйняття людським мозком. Колись книга була лише текстом та ілюстраціями, а сьогодні трансформується в гіпертекст і цифровий ареал, стає гібридним виданням. Читання перетворюється на театралізований досвід із музикою та візуальними образами, а гіпертекстовий формат дає змогу розширити початковий текст із допомогою QR-кодів, що відкривають нові площини змісту. Книга стає не лише засобом передавання знань і витвором мистецтва, а й артефактом, ключем до сенсів і кодом доступу до нових екосистем літератури.

Майбутнє книги пов'язане з гібридизацією та новими технологіями, які змінюють спосіб сприйняття і взаємодії з нею. Вона залишиться каталізатором соціокультурного розвитку, впливаючи не лише на гуманітарну сферу, а й на виробничі та управлінські процеси.

Якщо впровадити такий підхід до сприйняття книги та читання на рівні державного управління, це сприятиме не лише піднесенню галузі, а й активному впливу на суспільство задля його інтелектуального та духовного розвитку.

На завершення кілка думок щодо великих книг.

Слова "вічний" і "швидкоплинний" якнайточніше підходять для розповіді про сучасні великі книги й популярні одноденки, котрі, утім, швидко застарівають. Оскільки великі книги, безсумнівно, сучасні та потребують відповідного підходу до читання, щодо них слід уникати слова "класика". М. Твен зазначав: "Класика — це те, що кожен хоче мати в багажі прочитаного, але ніхто не хоче читати". Як не прикро, для більшості людей навіть це висловлювання не є цілком правильним. Сьогодні "класикою" часто називають давні й застарілі книги, помилково вважають її взірцевою літературою минулого. З цього погляду єдиним мотивом до читання класики може бути історичний чи філологічний інтерес — щось на кшталт розкопування запрошених пам'яток стародавніх культур. У такій інтерпретації класика не може сприяти розвитку сучасної людини, хіба що надаватиме інформацію щодо особливостей життя предків.

Утім, великі книги — це артефакти минулого, що не потьмяніли. Не запрошені розвалини, які цікавлять лише науковців. Не свідчення існування загиблих цивілізацій. Великі книги — це найпотужніші засоби виховання цивілізованої людини в сучасному світі. Звісно, в певних галузях людство зробило суттєвий крок вперед і досягло прогресу у винаході засобів, що роблять життя простішим і продуктивнішим. Прогрес безпосередньо торкнувся й соціальної сфери, про що свідчить стрімке поширення великого обсягу знань і можливостей розв'язання будь-яких проблем. Проте будь-який прогрес має кінцеву точку. Головні проблеми людства однакові у всі часи. Кожен, хто читає Плутарха або Цицерона, есе Бе-

кона чи праці Монтеня, виявить, що людей завжди цікавили питання щастя та справедливості, доброчесності та істини, постійності та змін [2].

Література, передусім обернена до думки, розуму, серця, внутрішнього світу людини — православна. Та, що має на меті не лише розширити кругозір, розповісти про нове, а й торкнутися таємних струн душі, про які людина може навіть не підозрювати. Ці струни приховані глибоко всередині кожного з нас і лунають щодня. І той звук, та гармонія чи дисгармонія, які вони видають, і становлять зміст життя.

Люди розмірковують, у чому секрет щастя, як його знайти і, бажаючи щастя один одному, часто не розуміють, що його неможливе досягти без внутрішньої гармонії. І саме православна література (духовна) надає правильний настрій — духовний, позитивний, той, що допомагає в будь-якій життєвій ситуації залишатися людиною.

Безсумнівно, кожен у житті прочитав кілька духовних книг, проте поміж них неодмінно має бути Євангеліє, що було священним не лише для наших предків, а й для багатьох інших народів. Таким воно залишається й понині. Прикро, коли люди не знають, про що йдеться в цій книзі. Тому всі, особливо віряни та хрещені, повинні шанувати Євангеліє та інші книги Нового Заповіту, які допомагають зрозуміти багато життєвих питань у дуhovному плані та надають людині потужний духовний імпульс. Можна навести чимало прикладів, коли люди, прочитавши кілька фраз із тексту Священного Писання, радикально змінювали життя на краще. Такі зміни мають траплятися й сьогодні. І може, варто розпочати з читання, з того, щоб відкрити для себе рядки Священного Писання й зрозуміти їх серцем?

Список бібліографічних посилань

1. Сенченко М., Сенченко О. Від ери Гутенберга до ери Цукерберга... Переваги і недоліки сприйняття друкованого та електронного тексту. Київ : Ліра-К, 2021. 128 с.
2. Адлер М. Как читать великие книги. Руководство по чтению великих произведений / пер. с англ. Ларисы Плостак. Москва : Манн; Иванов и Фербер, 2011. 344 с.
3. Блокчейн. Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Блокчейн>.
4. Невзаємозамінний токен. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Невзаємозамінний_токен.

Mykola Senchenko,

Director of the Book Chamber of Ukraine, Professor

The future of the book or the book of the future?

The article reflects the author's thoughts on the future of paper and electronic books, book distribution and libraries in the digital age.

Having devoted almost 50 years to activities in the field of information and computer technologies, the library industry and the book industry, the author makes an attempt to determine the prospects of the publishing business and invites everyone involved in the creation and distribution of the book to express their vision of its future.

Keywords: *book; book publishing; book distribution; library; foresight; paper book; e-book; "print-on-demand" technology; the future of libraries*

References

1. Senchenko M. & Senchenko O. (2021). Vid eri Gutenberga do eri Cukerberga... Perevagi i nedoliki sprijnyattya drukovanogo ta elektronnoho tekstu. Kyiv: Lira-K.
2. Adler M. (2011). Kak chitat velikie knigi. Rukovodstvo po chteniyu velikih prizvedenij. Moskva: Mann; Ivanov i Ferber.
3. Blokchejn. (n. d.). Vikipediya. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Blokchejn>.
4. Nevzayemozaminnij token. (n. d.). Vikipediya. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Nevzayemozaminnij_token.

Надійшла до редакції 14 лютого 2024 року

БІБЛІОТЕЧНА СПРАВА

УДК 023.5:005.963]:[027.54

DOI: 10.36273/2076-9555.2024.2(331).10-15

Юлія Новальська,

головна бібліотекарка науково-дослідного відділу
Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого,
e-mail: jula1977@bigmir.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-00015257-1559>

Методична робота бібліотек України в умовах воєнного стану

Статтю присвячено аналізу особливостей методичної діяльності бібліотек України в умовах воєнного стану.

Обґрунтовано, що методична робота має науково-прикладний характер, зорієнтована на всі напрями діяльності бібліотеки, сприяє оптимальному впровадженню в бібліотечну практику сучасних сервісів і продуктів, що є результатом збагачення інформаційно-бібліотечного середовища актуальними електронними інформаційними ресурсами.

Актуалізовано значення методичних матеріалів із питань бібліотечної та суміжної галузей як визначальної форми методичного впливу на трансформацію книгозбірень у соціально значущі інформаційні центри та сучасні культурно-освітні хаби.

Запропоновано три моделі методичної діяльності українських бібліотек, спрямованих на підтримку українців у боротьбі з російським агресором: комунікаційно-наукова для відомчих бібліотек; інформаційно-освітня для бібліотек закладів освіти; інформаційно-соціальна для публічних бібліотек.

Зроблено висновок, що системна методична діяльність є базисом ефективної роботи будь-якої бібліотеки, адже її розвиток безпосередньо впливає на імідж професії бібліотекаря та репутацію установи.

Підсумовано, що методична діяльність українських книгозбірень в умовах воєнного стану охоплює сукупність заходів, спрямованих на оптимальну організацію бібліотечної практики відповідно до вимог часу задля оперативного забезпечення інформаційних, культурних, освітніх, дозвільних та інших потреб усіх категорій читачів; ефективне управління бібліотечними процесами (оптимізація діяльності загалом, що охоплює бібліотечну статистику); якісне впровадження інновацій у щоденну роботу, зокрема нових форм і методів; поліпшення іміджу установи через повсякчасну комунікацію з користувачами (використання інформаційно-комунікаційних технологій, соціальних мереж, блогів тощо); удосконалення професійної майстерності бібліотекаря.

Ключові слова: методична діяльність; бібліотеки України; публічні бібліотеки; воєнний стан; цифровізація

Постановка проблеми. В умовах російсько-української війни бібліотеки України адаптували роботу до викликів зовнішнього середовища. У цьому контексті саме реалізація планомірної методичної діяльності є базисом ефективної роботи будь-якої бібліотеки, адже її розвиток безпосередньо впливає на імідж професії бібліотекаря, "покращення обслуговування читачів, створення інноваційних бібліотечних продуктів та ін." [1, с. 40].

Саме налагоджена системна методична робота, зорієнтована на всі напрями діяльності бібліотеки, сприяє оптимальному впровадженню у

практику сучасних сервісів і продуктів, що є результатом збагачення інформаційно-бібліотечного середовища актуальними електронними інформаційними ресурсами. Доцільно зауважити, що у структурі кожної бібліотеки, яка є методичним та координаційним центром для відомчих книгозбірень чи бібліотечної мережі області (для прикладу, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (НБУВ) — для бібліотечно-інформаційних підрозділів наукових установ Національної академії наук (НАН) України; Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського — для освітянських біб-